

УДК.323.212

ЗМІНА ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНОГО ВЕКТОРА РОЗВИТКУ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ

Тетяна Бессараб

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: btv.120390@mail.ru*

Проаналізовано особливості політичних процесів країн Латинської Америки. Досліджено передумови й причини відродження нових “лівих сил” і трансформацію політичних режимів латиноамериканських держав. Визначено зміни політичного вектору Латинської Америки під впливом економічного незалежнення латиноамериканських держав від США та їхньої орієнтації на Європейський Союз.

Ключові слова: НАФТА, Латинська Америка, ФТАА, МЕРКОСУР, політичні процеси, інтеграція, економічне зростання, “ліві сили”.

Латинська Америка у 90-х рр. XX ст. отримала загальносвітову підтримку, визнання та схвалення, завдяки тому, що континент позбувся військових режимів. У наслідок цього з 1998 р. до 2009 р. на політичній арені Латинської Америки зароджуються сили лівого спрямування, які прийшли до влади не революційним, а конституційним – демократичним шляхом (тричі – у Венесуелі, двічі – в Бразилії, Чилі, Аргентині, а також в Уругваї, Болівії, Еквадорі, Нікарагуа, Перу, Коста-Риці, Панамі, Гватемалі, Парагваї, Сальвадорі). Особливу увагу звернемо на той факт, що на новому етапі розвитку світової історії – на межі XX–XXI ст. – відбулося не стільки відродження “лівих сил” на Латинській Америці, а й їхнє якісно-нове переосмислення, яке сприяло радикальним змінам у політичній конфігурації цих держав. Для аналізу масштабності успіху “лівих”, розглянемо, що ж означає “лівизна” в латиноамериканських реаліях та виявимо причини їхнього «лівого повороту» в чотирнадцяти країнах континенту, що і є метою цієї статті.

Проблеми внутрішньополітичних трансформацій у Латинській Америці під впливом регіональних змін досліджували переважно зарубіжні науковці Ю. Ващенко, Е. Дабагян, В. Давидов, К. Майданик, Л. Окунєва, Е. Уріарте-Путінцева, І.Шереметьєв. Частково аналізували цю проблематику вітчизняні науковці, у тому числі В.Акулов-Муратов. Однак серед українських учених зазначене питання майже не розглядалося, що й зумовлює актуальність нашої статті.

Упродовж тривалого періоду 90-х рр. XX ст. регіон Латинської Америки та Карибського басейну намагався підтримувати і зміцнювати свої позиції як провідного центру впливу і господарського зростання у сучасному багатополлярному світі. Це регіон з 33 суверенними державами, населенням до 600 млн. осіб, зі сумарним ВВП –

понад 2 трлн. дол., обсягом зовнішньої торгівлі – понад 1,2 трлн. дол. і часткою промислової продукції в експорті, яка становить близько 65% [8, с. 65].

Одночасно відчутно зростає і зовнішньополітична роль Латинської Америки та ступінь її самостійності на міжнародній арені. Проте ще зовсім недавно, в останнє десятиліття XX ст., більшість країн цього регіону однозначно орієнтувались на США. Від США навіть надходили пропозиції щодо встановлення так званих “кровних відносин”, котрі б дозволили Вашингтону міцніше «прив’язати» до себе південних сусідів. Ця ідея могла втілитися у життя створенням під егідою США інтеграційних угруповань та підписанням серії угод щодо вільної торгівлі [2, с. 23]. Унаслідок реалізації цих ідей 17 грудня 1992 р. був розроблений Договір про Північноамериканську зону вільної торгівлі (НАФТА, NAFTA – North American Free Trade Area). Договір набув чинності 1 січня 1994 р., коли його підписали США, Канада і Мексика. Уже в грудні того ж року на саміті в Майямі керівництво США домоглося одностайного схвалення амбітного мегапроекту – створення до 2005 р. зони вільної торгівлі Північної та Південної Америк (АЛКА) за участі всіх держав від Ріо-Гранде до Вогняної Землі [2, с. 23].

Конференція мала на меті зберегти позиції США в Латинській Америці або хоча б дати їм змогу контролювати процеси, які відбуваються в цьому регіоні. Згідно із середньотерміновими планами адміністрації США було введено питання стосовно приєднання до НАФТА Чилі. Так, вашингтонські стратеги планували намертво закріпити південну частину Нового світу як невичерпного економічного резерву для американського бізнесу та забезпечити преференції транснаціональним корпораціям у конкуренції з європейськими та азійськими корпораціями. Однак прийнята “дорожня карта” формування АЛКА не була виконана, і події в Латинській Америці на межі століть почали розвиватися за іншим сценарієм. Так, у 1997 р. унаслідок обрання нового президента було заблоковане питання про приєднання Чилі до НАФТА. Це послабило позиції США напередодні другого саміту Північної та Південної Америк, що відбувся у квітні 1998 р. у Сантьяго (Чилі). Він мав на меті остаточно визначити схему та графік створення загальноконтинентальної зони вільної торгівлі, а насамперед – владнати суперечності, які виникли між США та Бразилією.

Під час зустрічі лідерів країн західної півкулі в процесі обговорення пріоритетної теми переговорів – про створення Панамериканської зони вільної торгівлі (ФТАА – Free Trade American Area) – найгостріша дискусія розгорілася між США і Бразилією. США недооцінило націоналістичні настрої громадськості Бразилії. Представники Бразилії надали перевагу моделі Південноамериканського спільного ринку (МЕРКОСУР). Окрім того, за умов, коли Конгрес США виступає проти прискореної процедури приєднання кожної країни до ФТАА, важко гарантувати затвердження такого договору без істотних поправок, невігідних латиноамериканським країнам [6, с. 381].

Настрої Бразилії підтримали й інші провідні держави-лідери регіону – Аргентина та Венесуела, котрі взяли курс на розвиток не панамериканської, а латиноамериканської інтеграції, зокрема, на основі розширення Спільного ринку півдня – МЕРКОСУР, який за останні роки став активною силою в регіоні й альтернативою США і НАФТА, а також на диверсифікацію економічних і політичних зв’язків за межами Західної півкулі [10, с. 50].

Опоненти ФТАА (Аргентина, Бразилія, Венесуела, Парагвай і Уругвай) стверджували, що запропонований США план загрожує не лише економічним інтересам південноамериканських країн, а й їхній політичній незалежності. Тому на сучасному етапі ідея створення ФТАА є нездійсненною, оскільки навіть Болівія, Куба та Венесуела підписали 29 квітня 2006 р. договір про створення антиамериканського альянсу – Болівійської альтернативи для Америки. Країни домовилися створити зону вільної торгівлі між собою і заявили про майбутню інтеграцію з МЕРКОСУР [12].

На сьогодні інтеграція з НАФТА не стала одним із напрямів зовнішньої політики Південноамериканського спільного ринку. МЕРКОСУР зосередив свою увагу на побудові інтеграційного об'єднання в Південній Америці й розглядає питання щодо приєднання нових членів. Нещодавня інтеграція Венесуели стала серйозною перешкодою на шляху подальших переговорів про оформлення ФТАА.

Існує також багато розбіжностей між економічним розвитком країн регіону, політичним устроєм і способом мислення. Усі ці чинники є перепорою на шляху до всеамериканської інтеграції.

Основне і найважливіше економічне об'єднання, яке, на нашу думку, насправді переслідує політичні цілі на латиноамериканському континенті – МЕРКОСУР. Саме з появою Південноамериканського спільного ринку розпочалась консолідація латиноамериканських народів та створення самостійного напрямку зовнішньої політики латиноамериканських держав. На противагу НАФТА, МЕРКОСУР – ключова сила Латинської Америки – зміцнює та інтенсифікує контакти та взаємовідносини з Європейським Союзом, кардинально змінюючи вектор розвитку і політичної орієнтації Латиноамериканського континенту.

Європейський Союз став другим за значенням торговельним партнером країн-членів МЕРКОСУР, найважливішим джерелом прямих іноземних інвестицій та провідним донором підтримки цього регіону [13]. Вже у грудні 1995 р. між МЕРКОСУР та ЄС було укладено “Рамкову міжрегіональну угоду”, що мала на меті створення зони вільної торгівлі між блоками. Раз у два роки ЄС та всі країни Латинської Америки й Карибського басейну організовують двосторонні саміти з широкого кола питань – політичних, економічних, освітніх, наукових, технічних, культурних, та ін.

У 2002 р. навіть відбувся саміт ЄС–МЕРКОСУР, де розпочався процес обговорення ідеї створення зони вільної торгівлі між організаціями. Значну роль у поліпшенні відносин ЄС із МЕРКОСУР відіграла Іспанія, представники якої на Мадридському саміті заявили, що “сильний МЕРКОСУР є ключем до успішного розвитку усього регіону” [12]. МЕРКОСУР для ЄС став не лише потужним торговельним партнером, а й одним із найважливіших напрямків інвестування капіталів. У ЄС також постійно висловлюють зацікавленість стосовно постачання сировини з країн-членів МЕРКОСУР.

Ще один крок для зближення МЕРКОСУР і ЄС, стала заміна розрахунків в доларах США на розрахунки в бразильських реалах і аргентинських песо. Це дасть змогу зменшити вплив США на економіку країн-членів МЕРКОСУР і поживавить розвиток відносин із ЄС [14]. Передбачається, що співпраця Латинської Америки з ЄС принесе ряд переваг. Це:

- використання досвіду ЄС у здійсненні інтеграційних процесів в межах цієї організації;

- залучення європейського капіталу в економіку країн;
- створення зони вільної торгівлі між двома угрупованнями;
- скорочення зовнішнього боргу та розв'язання різних економічних проблем через надання європейськими країнами кредитів;
- політичне й економічне унезалежнення Латиноамериканського континенту від впливу США й НАФТА.

Зміна напрямку політичної орієнтації Латинської Америки виявляється і в різкому зростанні товарообміну з країнами Азії, передусім з Китаєм, який став одним із найбільших споживачів латиноамериканських продуктів. Мексика, Перу, Чилі беруть активну участь у розвитку та багатосторонній співпраці в рамках АТЕС. Усе частіше спостерігаються виявлення державами Латинської Америки власної позиції у відстоюванні своїх інтересів і своєї самостійності. Характерний прикладом – відмова Мексики і Чилі в 2003 р. підтримати в Раді Безпека ООН позицію США щодо Ірану [10, с. 50].

Крім зміни зовнішньополітичного напрямку Латиноамериканського континенту за останні роки в умовах ревалоризації природних ресурсів і підвищення цін на велику кількість видів сировинних і продовольчих товарів спостерігається зростання стратегічної цінності Латинської Америки. Латиноамериканці відкрили для себе нові можливості на міжнародній арені, продемонструвавши серйозну геоекономічну та геополітичну зміну пріоритетів. Саме в цьому – одне з головних пояснень підвищення ролі латиноамериканських країн у світовій політиці [4, с. 16].

Нинішня соціально-політична ситуація в Латинській Америці багато в чому є продуктом важких наслідків монетаристських реформ 90-х років. Після періоду домінування в регіоні неоліберального фундаменталізму, з його безальтернативністю, космополітичністю й антисоціальною спрямованістю, на першому плані постали національно орієнтовані підходи та концепції. У центрі уваги – питання, пов'язані з відстоюванням суверенітету і національних економічних інтересів, соціального захисту незабезпечених категорій населення, зміцнення інститутів громадянського суспільства. На початку ХХІ ст. Латиноамериканський регіон зійшов з неоліберальної орбіти, розпочавши побудову альтернативної парадигми суспільного розвитку [5, с.29].

Однак ця нова латиноамериканська політична течія достатньо чітко розділена на два напрями. Так, країни, які розділяють ліберальні політичні погляди та є економічно розвинутішими в цьому регіоні (Аргентина, Бразилія, Парагвай, Сальвадор та Перу), намагаються в період економічної кризи наздогнати провідні держави світу. Іншого напрямку дотримуються такі країни, як Куба, Болівія, Еквадор, Нікарагуа, Домінікана, Сент-Вісент і Гренадини, Антигуа і Барбуда. У них спостерігається домінування натуральної економіки, панування великого землеволодіння і торгового капіталу, консервативні політичні погляди. Ця група країн підтримує приватне підприємництво задля економічного розвитку, співпрацю із розвинутими капіталістичними країнами світу та піклування держави про своїх громадян через забезпечення їхніх потреб за рахунок держави [9]. Однак зауважимо, що ці два табори все-таки мають спільну позицію щодо майбутнього усього Латиноамериканського континенту: його самостійність та незалежність; усунення будь-якого впливу інших держав. Окрім того, їх об'єднує відсутність суттєвих відмінностей у культурному світогляді й расово-етнічному складі [1]. Це формує їхні

взаємні симпатії, а не протиріччя у політичному й економічному становленні і допомагає рухатись усій латиноамериканській спільноті у одному напрямку.

Так, під дією трансформації політичної орієнтації всієї Латинської Америки важливою тенденцією стало підвищення ролі держави у всіх сферах суспільного життя. У країнах Латинської Америки відчутно простежується створення держпідприємств, відбувається нарощування державної інвестиційної активності, реалізуються масштабні соціально значущі програми (наприклад, будівництво доступного житла), розвивається пільгове кредитування малих і середніх підприємств, зростають споживчі іпотечні кредити, в межах боротьби з інфляцією стримується зростання цін і тарифів, заохочується експортна орієнтація місцевих товаровиробників. Чітко спостерігається послаблення залежності державної влади від традиційних груп тиску – передусім міжнародного бізнес-співтовариства (скажімо, Аргентина і Бразилія повністю погасили борги перед МВФ). Так, по суті, вибудовується нова модель приватно-державного партнерства, пріоритетне значення в якому надається національним інтересам і соціальній відповідальності бізнес-сектору [10, с. 85].

У 2004–2006 рр. Латинська Америка продемонструвала найвищі за останні чверть століття темпи економічного зростання (близько 5% щорічно). Причому Аргентина та Венесуела – країни, де державне регулювання економіки особливо помітне, розвивались рекордними (“китайськими”) темпами – від 9 до 18% на рік. Динамічне зростання допомогло латиноамериканцям не тільки зміцнити і модернізувати господарські структури, розширити інноваційний сектор економіки, а й покращити ситуацію у боротьбі з бідністю та злиднями, скоротити безробіття і знизити рівень соціальної напруги [6, с. 8].

Ще раз слід наголосити, що в регіоні повністю ліквідована практика прямого втручання військових у політичне життя, яка багато років була “візитною карткою” всієї Латинської Америки. Навіть кризові потрясіння на межі століть, наприклад, драматичні події в Аргентині 2001–2002 рр. не привели до ліквідації конституційних інститутів, що вистояли і забезпечили розвиток політичного процесу відповідно до демократичних процедур. Зазначені економічні та політичні зміни в регіоні відбуваються в контексті повороту “вліво” низки держав. Латиноамериканські країни одна за одною почали змінювати політичне забарвлення [7, с. 36]. Спочатку у Венесуелі (Уго Чавес в грудні 1998 р.), потім у Бразилії (Луїс Інасіо Лула да Сілва в жовтні 2002 р.) та Аргентині (Нестор Кіршнер в травні 2003 р.) електоральним шляхом приходять до влади політичні сили, які заперечують (і засуджують) попередній неоліберальний досвід і декларують соціальну (якщо не соціалістичну) орієнтацію своєї політики. Згодом Широкий лівий фронт на чолі з Табарі Васкес в жовтні 2003 р. переміг в Уругваї, на президентських виборах в Болівії в грудні 2005 р. “приходить першим” лівий радикал – індіанець Ево Моралес, який назвав свою перемогу на виборах “кошмаром Білого дому”. В Чилі 10 січня 2006 р. перемагає кандидат від соціалістичної партії Мішель Бачелет (перша жінка-президент в історії цієї країни), а в березні 2006 р. в Коста-Риці президентом стає соціал-демократ Оскар Аріас. У листопаді 2006 р. естафету в Нікарагуа й Еквадорі також підхопили ліві: в першому випадку переміг лідер синдистів Даніель Ортега, у другому – близький до Уго Чавеса економіст Рафаель Корреа. Наймовірно близький до перемоги був лідер лівих сил в Мексиці Андрес Мануель Лопес Обрадор, поступившись суперникові

лише 0,6% голосів. Непоганий результат на виборах в Перу показав ще один лівий радикал індіанського походження Ольянта Умала – у другому колі він поступився політику соціал-демократичного спрямування. Існує ймовірність того, що “ліва хвиля” дійде і до інших латиноамериканських країн [11, с. 10].

“Лівий поворот” за своїм значенням вийшов за межі Латинської Америки, оскільки цей регіон віддалився від США і зблизився із державами соціал-демократичної орієнтації. Не випадково, як уже зазначалось, спостерігається інтенсивне зближення латиноамериканських лівонаціональних режимів з Іспанією, європейською спільнотою. “Лівий поворот” проявився і в русі неприєднання до Зони вільної торгівлі Південної і Північної Америк, останній саміт (XIV Конференція глав держав і влади), який відбувався у вересні 2006 р. в Гавані [3, с. 11]. Латинська Америка з метою підтримки ідеї латинської єдності, незалежнення від США, захисту економіки країн усього континенту змогла консолідувались та радикально змінити суть “лівизни” політичної орієнтації Латинської Америки.

Отже, кількість і синхронність “лівих поворотів” дають змогу стверджувати про певні тенденції, природу (і політичну долю) яких потрібно досліджувати й надалі. Складність інтерпретації достовірного змісту і перспектив “лівої хвилі” пов'язана з відмінностями між самими лівоорієнтованими режимами і конкретними ситуаціями в окремо взятих країнах. Так, чилійська влада істотно відрізняється від венесуельського режиму, а уругвайська – від влади Нікарагуа. Різним є й становище в Аргентині і Болівії. У першому випадку очевидним є соціально-економічний прогрес і підтримка політичної стабільності, у другому – спостерігається небезпечно загострення ситуації, відбувається фрагментація сил, які від самого початку підтримували ліворадикальний проект. Усі режими “лівої хвилі” мають різний запас міцності. Зрештою успіх залежить від того, чи зуміють “нові ліві” на практиці довести, що в руслі лівонаціональної моделі можливе забезпечення органічного поєднання економічного зростання та соціального прогресу. В цьому полягає головний історичний виклик Латинської Америки, який дає глобальну, всезагальну значущість і закладає основи нової самостійної Латинської Америки.

Список використаної літератури

1. *Акулов-Муратов В.* Латинська мозаїка. Частина третя. Війна за незалежність – історична основа політичних ідей і регіонального устрою сучасної Латинської Америки / В. Акулов-Муратов, О. Будько [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka /view/article/latinska-mozajika-1/](http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/latinska-mozajika-1/)
2. *Ващенко Ю.* Изменения политической конфигурации латиноамериканского континента / Ю. Ващенко // Политические изменения в Латинской Америке. Научный журнал. – 2012. – № 11. – С. 22–27.
3. *Дабагян Э.С.* Политическая жизнь в Латинской Америке на рубеже веков / Э.С. Дабагян // Свободная мысль. – 2006. – № 5. – С. 11.
4. *Давыдов В.М.* Беспрецедентный сдвиг в политическом ландшафте региона / В. М. Давыдов // Латинская Америка. – 2007. – № 7. – С. 16.
5. *Давыдов В.М.* Левый дрейф Латинской Америки / В.М. Давыдов // Свободная мысль. – 2006. – № 11–12. – С. 29.

6. Кучик О.С. Міжнародні організації : навч. посіб. / О.С. Кучик – К. : Знання, 2007. – 749 с.
7. Майданик К.Л. "Четвертая волна" (О новом цикле социально-политического развития Латинской Америки. Взгляд слева / К.Л. Майданик // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 11. – С. 36.
8. Окунева Л.С. Бразилия: особенности демократического проекта. Страницы новейшей политической истории латиноамериканского гиганта (1960-е – гг. – 2006 г.) / Л.С. Окунева. – М. : МГИМО-Университет, 2008. – 823 с.
9. Уриарте-Путинцева Е.А. Франсиско Франко и приход к власти технократов в конце 50-х годов / Е.А. Уриарте-Путинцева // Вестник Московского университета. – Сер. 8 : история. – 2001. – №3. – С. 112–128.
10. Шереметьев И.К. "Левый поворот" в Латинской Америке : аналитический обзор. / И.К. Шереметьев, О.А. Жирнов. – М. : ИНИОН РАН, 2008. – 130 с.
11. Шереметьев И.К. "Левый поворот" в Латинской Америке глазами экономиста. По поводу "круглого стола" на эту тему / И.К. Шереметьев // Латинская Америка. – 2007. – № 2. – С. 10.
12. BBC News World. Europe. EU seeks trade breakthrough with Latin America. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8686822.stm>
13. International trade centre: Trade Map. Trade Statistics for International Business Development. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.trademap.org/>
14. Literus — Электронная библиотека: Бизнес. Мировая Экономика. МЕРКОСУР. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://literus.narod.ru/Bussines/MirEcon/1-g5-2-3.htm>

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2014

Прийнята до друку 10.05.2014

CHANGING OF POLITICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT VECTOR OF LATIN AMERICAN CONTINENT

Tetyana Bessarab

*Ivan Franko National University of Lviv
Institute of philosophy, department of theory and history of political science
Universytetska st., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail:btv.120390@mail.ru*

This article makes the analysis of the features of the political process in Latin America. The preconditions and reasons for the revival of the "left-wing forces" and the transformation of Latin American countries with new democracies are explored. This article analyzes the changes in the political vector of the Latin American continent due to the gaining economic independence of Latin American countries from the United States and their orientation towards the European Union.

Key words: NAFTA, Latin America, FТAA, MERCOSUR, political processes, integration, economic growth, "left-wing forces."

ИЗМЕНЕНИЕ ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВЕКТОРА РАЗВИТИЯ НА ЛАТИНОАМЕРИКАНСКОМ КОНТИНЕНТЕ

Татьяна Бессараб

*Львовский национальный университет им. Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической
науки, ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: btv.120390@mail.ru*

Проанализированы особенности политических процессов стран Латинской Америки. Исследованы предпосылки и причины возрождения новых "левых сил" и трансформацию политических режимов латиноамериканских государств. Определены изменения политического вектора Латиноамериканского континента под влиянием обретения экономической независимости латиноамериканских государств от США и их ориентации на Европейский союз.

Ключевые слова: НАФТА, Латинская Америка, ФТAA, МЕРКОСУР, политические процессы, интеграция, экономический рост, "левые силы".